

AMALIBU YA KUILOMBELA

M.K.CHIFWAILA

neczam

AMALIBU YA KUILOMBELA

M. K. CHIFWAILA

Ikipica fyakopeluz na
JUDAH CHANDE

neczam

© M.K. Chifwaila, 1958
Fourth impression, 1967

9504J
JAN 15 1974

Reprinted by National Educational Company of Zambia Ltd.
Lusaka, 1968, 1971, 1973

Printed in Zambia by Associated Printers Ltd., Kitwe

GR358
.42
B43C47
1973

15m 14m 75

IFILIMO

1	Ico Imfubu Yapatila Abantu, Ico Iliila ne Filyo Fyabo	5
2	Icalenga Ukuti Cimbwi Abe no Mwenso	10
3	Ico Iguni Yapatila Inshimu	13
4	Amatukuto ya Fyula	16
5	Amalibu ya Kuilombela	20
6	Apatula Iminomba Ukulya Imbalala mu Fifwani	24
7	Abo Bakona Amala	28
8	Ico Imbwa Yaikalila na Bantu	31
9	Ishamo Lyakwa Mulima	35

ISHIWI LYANTANSI

Mu katabo aka nalembamo imilumbe pabula. Pa milumbe ii, muli fye imilumbe itatu iyo naumfwile ku bakalamba, e ii ili pa fipendo 5 na 6 na 7. Yonse iyashala nashikile fye ne mwine, ukwabula ukumfwa ku bantu bambi. Nga cakuti yawama, abakabelenga e bakasosa.

Icishibilo cakuti imilumbe ili mukati naiwama, kushitwa kwe buku. Kweni nga yawama kuti mwanembela, pakuti nkeseesha ukushika na imbi, nayo tukailembe mu ibuku limbi.

M.K.C.

ICO IMFUBU YAPATILA ABANTU, ICO ILIILA NE FILYO FYABO

KALE imyaka ishishibantu, imfubu tayaleikala muli bamba, nge fi yaikalamo muno nshiku. Yaleikala fye mu mpanga ngefi inama shimbi shikala.

Bushiku bumo imfubu yalelunga mu mpanga, yasanga umuntu pa citemene aletema; ninshi umuntu nanina ku muti alesaila. Yalolesha, yamona ali fye pa kantongolilo; awe yasunguka nganshi. Icishile yapalama na ku muti wine umuntu alesaila, yasosa aiti: "Yangu we mwina mfumu we; bushe uko kuntu uninine nga waponi kuti washalako, teti ufungaike fye onse?"

Umuntunse ati: "Ico cena we mfumu te cakutwishika na kutwishika, no kwishiba nalishiba sana, eco nimbikako amano nganshi, ndeikatisha umuti no kulolekesha ifileka pakuti mpwishe bwino umulimo ukwabula ukuti mpone."

Imfubu: "Nga cinshi ushingatemena fye umuti mu isamba?"

Umuntunse: "Yaba, icimuti cakule fi eco ningabungwila mu isamba! Lelo kuti natema inga; kabili kuti nayalwala amaboko ubukali."

Imfubu: "Kanshi eco utiina mwa?"

Umuntu: "Weweta mulopwe."

Imfubu: "Ine nalikwata amaka sana, kuti nakwafwa ukutema imiti yonse, ne ikalamba ine kuti ndetemena fye mu isamba, no kufingulula kuti nalingulula yonse, naposa ne milando ikalamba kunse pakuti talecingilila inshila pa kusenda ifibuula. Umulimo onse ulefwaya, kuti nakubombela cikulu waba cibusa wandi tuleumfwana mu fintu fyonse."

Umuntunse ati: "We yandema ukulya; wingacita ifyo fine ne muntu nacula muno."

Awe umuntu aika na ku muti, abuula ne sembe lyakwe ilikalamba, apela ne mfubu. Imfubu mukwai yatalama na pa miti. Kuti umuti nelyo ukule shani, yakomamo fye amasembe yane no kuwa wawa; yafingulula no kufingulula pa kashita fye kanono. Kuti nga mulya tutampile ukulanda, yaloshaloshia fye umukalo.

Pa kwinuka yacba umuntu aiti: "Mune ee!"

Umuntu ati: "Mukwai."

Imfubu: "Mune nasanga ukuti, umulimo natendeka untu wakosa nganshi, e calenga, ine nomba, nakulasendama fye pano pene, nakulabomba ulucelo ne cungulo, ndefwaya umulimo wapwa bwangu. Cikulu iwe cilya uleisa pe fye, uleisa ne cipe ca bwali, pakuti ndeikula e pa kubomba bwino. Kuti ulekushako ubwali, na iwe kuti wamona fye ifumo lyandi ubukulu."

Umuntunse ati: "Apo peka we mfumu yandi."

Nakanda na kabushe, kuti ulucelo, cilya umuntu aleisa ne cipe ca bwali, asanga icitemene cilolele lolele fye, awe aikata fye icinwa ca panshi, atemwa nganshi. Ashifika fye ateka no bwali mu isamba lya muti, balaposhanya no kuposhanya.

Umuntu ati: "Baleni iseni mwikule akakulya mukwai."

Ba mfubu kuti ukulolesha pa musumba wa bwali, kwati banaile abantu amakumi yasano, bati no kuti cya mwandi, cine cine uli cibusa wandi. Kuti ukulolesha mu lunweno lwa munani, namo muli imitante ya nama iili nga pa matanta. Ba mfubu mukulu basamba no kusamba, batendeka no kulya ubwali. Kuti basuna fye intoshi shitatu, balecibika fye, no muto bapwila. Babula ne nsupa ya menshi bapongolwelako, umubyolo wena kwati ni nkalamo yalila.

Umuntunse ati aloleshe ilya milile, mu mutima ati: "Yangu ne mulanda, nge fyakulya nkafimona kwi ifyakulisha imfumu ya bene imiku ibili inshiku shonse!"

Mfubu mukulu alapwa fye ukulya, ala mukwai imiti

alauminkanya ibiliibili. Kwena umuntu atemwa nganshi, abwelelamo ku mushi ku kufwaya icakulya ca kuleta icungulo.

Ifyo fine ku nshita ya cungulo aleta umusumba umbi. Imilile kuli bamfubu musango umo wine, kuti nga baya-samuna icinwa caba ngo musombo, umupusa wa bwali wapita nga ka mu mfuti, bapongolwelamo no munani, balafuta na pa kanwa, lubali baleimyangula no kuimyangula. Umuntu akunta fye umutwe.

Umuntu alecita ifyo fine inshiku shonse isho mfubu alebomba pa citemene pamwakwe; casuka icitemene caba ngo mulasa wa mfumu.

Elyo mfubu atendeka ukukula ifibula, kuti nga nalulika pa muku umo, kwati ni kankungwe alefumako.

Umo umuntu alecita ifyo fine, amona ubutala ubwaiswile amale, yalamonekela mu nshingwilo. Umuntu akutumana alatontonkanya ati: "Awe mwandi nkesafwa ku nsala amainsa amale nga yapwa ukupela cilya cintu. Nomba ncite shani? Kwena nacitema ubukula ubukalamba nganshi, nomba ifyakulya fya muli bulya bukula fikesamoneka ulya mwaka; kanshi ili lyonse tukalalya nshi nga capwisha amale yonse? Oh, naishiba ifyakucita nga capwa ukukula ifibuula, nkacilongela ubwalwa, cikesenwa kuno mitanda, nga cakolwa cikasendama mu mutanda umo, emo nkacoccelele, uleke cikapile mweka cikafwe."

Nakaendi panuma ya nshiku shinono, ifibuula no kupwa fyapwa; ninshi apo umuntu alieba no mukashi ukupekanya ubwalwa. Ubwalwa bushipya fye, umuntu ukubuula akapaapala ukumfwa, aumfwa ni nunkwe wa bwalwa ku bukali, bwa kanyajuni.

Ulucelo umuntunse alungama na kuli bamfubu, abasanga, ati: "Shikulu namutasha sana pa mulimo uyu mwabomba. E calenga umwinamwandi namupekanishisha utwakulya twakumutebeta, tuleveni bonse kumwandi muyemulye."

Bamfubu mukulu bakakamuka, baiposa na mu nshila,

bafika na pa mitanda pa muntunse. Umuntunse abuula ne nsupa iya mutima wa nsefu, ateka na mu lwalala; akansapo na menshi, umwine akwensapo no musa; apeela bamfubu. Kuti bamfubu ukuikwensapo, ne filamba fyalapona na mu menso. Kuti balenukapo fye, balakunta fye umutwe abati: "Yaba, yaba, ubu bwalwa ubukali ee, mwandi bamayo baishiba ukusashika umusheto! Eya mwandi lelo tulekumana ne filyo".

Umuntunse ati: "Ala mukwai nifi fine umukashi wenu uyu, aluma nganshi amaboko. Sonwepo no kunwa we mwine, kabili batila tabulongelwa."

Muka muntunse aisanwapo, ilyo apwa ukunwa asosa ati: "Awe ifimalwa fyakalipisha muno ifi, lekeni ncitilepo abantu akalutoshi basanshile ubwalwa, kuti bakolwa nganshi nga babunwena mu nsala."

Bamfubu abati: "Ala mukwai bamayo, mwati ifwe nga rulesheta umusheto wawame fi tufwaya na mali yene, ala iyo mukwai besakamana, tukalya mailo ulucelo."

Umwanakashi ati: "Endita mukwai natesha kanshi." Mu mutima ati no kuti lelo lyena ulecimona icamwene musholomwe. Pantu wiba alimwebele inkama akakile.

Bamfubu mukulu bapona na pa bwalwa buliya, kuti nga bafubata pembe mu cinwa, no mupu uwakaba ulefumina mu myona, uletandula ne cimena ca bwalwa pa nsupa. Umuntunse aleitinisha fye. Wena kuti nga aya ku kunwapo, alenunshapo fye.

Kuti cilya akasuba kalaya ku kuwa, bamfubu mukulu babufwala nge sumbu, kuti pa kufumina panse ku kuposa amenshi, balepampantila fye inshila ngo mufitile, kutala bayaitoba umutwe ku iingwe, babwela baiteneka na filya na nyeka, bailumba no kuilumba abati: "Twakumana no musheto ne mwana Cofwe." Umuntunse kuti abekata fye pa kuboko, e pakubalanga umwinshi elyo bafumina panse.

Ala nomba icishela bamfubu kunyongana fye pa mukupo mu isamba lya nsupa. Umuntu alafumyamo ne nsupa ya

bwalwa atwala na ku ganda kumwakwe. Mwalishiba na tulo twa mfumu bamfubu, kuti wati nabafwa, neco mwalunda no bwalwa. Iminkonono yena kuti uleyumfwila ku ishilya lya kamana.

Umuntunse aisabuula ne fibula ifyauma, alasakilisha na pa mwinshi, aleleta ne milando alailikishako; kuti nelyo amabula yawe shani pa mubili wa bamfubu te kwakumfwa nakalya.

Umuntunse alinga fye cilya utulo twafunda kuli bamfubu, abuula no mulilo ashingulusha no mutanda onse, umutanda wati natititititi.

Kuti bamfubu ukwisabuka ku bukali bwa mulilo, bamona fye bali mu wingi. Neco bakolelwe, kuti apo bapunka babwela baisawila na mu mulilo ubelele bushilya bwa mutanda, ala nomba kupunda umusowa uo bashabala abapunda kale. Icishela nomba baumfwa umulilo wapita sana pa mubili, e pakwisafundumana na maka yabo yonse, kuti na pulata, no mutanda wine wakonka nomo bele, bayaushila fye ngoko. Nomba kuya fye iciyeye, te kubutuka iyo, kabili kuti apo balungeme fye ni apo pene. Umo balebutuka ifyo fine baibukila fye uko bawila mu mumana. Awe mwena baumfwa no butanshi bwa mulilo bwatalalako ku menshi yatalala. Ninshi inkanda naifopoka. Nomba tabafumine mu menshi umo, mpaka emo bapolela, na masako e mipwile pa mubili, inkanda yaba fye iyabutuluka nga filya fine imoneka na nomba.

Ilyo bapolele bati no kuti nomba abantu banya, tukamona uko bakalola. Kanshi cinecine abantu bacabe! We mwana ifyo namwafwile ulya muntunse, e wancita umusango uno.

Apo pene e pafuma no bukali bwa mfubu ku bantu; no kulalya ifyakulya mu mabala yabo; pantu ilandula pa milimo ilya yabombele umuntunse. Lelo ilya fye ifyakulya mupepi no mumana, taiya mu kulya ifyakulya ifyabela mu mpanga umutali, pantu itiina umulilo ukuti nakabili ukayoca. E cilya mumona nga mwasendamina mu lulamba

Iwa mumana, namukosha no mulilo, imfubu isa naifubata amenshi no kwisapaala pa mulilo; umulilo nga washima, elyo yalatamfya abantu. Apa e pafumine ubukali bwaiko.

E fyaba na bantu bamo, kuti umunabo alebabombela bwino, bena e pa kumucita ifyabipa.

Pali kantunse kapela.

2

ICALENGA UKUTI CIMBWI ABE NO MWENSO

Cimbwi kale nao ali ni nama nkali, nga ifi fine fyaba inkalamo ne mbwili. Nao wine aleikata inama na bantu; na bantu balemutiina nganshi.

Nelyo akalipe nilya, aleikatila ne nama, lelo uoupukusu bwena ni ubu bwine aba nabo na lino line. Pantu aleti nga aikata inama, talefwaya kulya ashako; kuti nelyo ekwite, abuya fye. E pafuma ne shina lya buya.

Namwishiba abantu batemwa sana nga basanga inama ya kutoola. Limolimo abantu balatamfya inkalamo nelyo imbwili pa nshita ine yaikata inama nelyo taualyapo. Lelo Cimowi wena tali ifyo iyo. Nga abantu basanga naikata inama alelya, teti pabe nelyo umo uwakuti afikepo nakalya fye; nelyo babe ibumba shani teti bapamine ukufika apekatile cimbwi inama. Kutu nga batwala amasange ninshi basano baleikatawa, pantu alikwatishe amaka no bukali. Ameno yakwe kuti nga akokota pe fupa lya muntu, kuti wati ni soo aputula.

Bushiku bumo cimbwi alikete impelembe, isonkoli lya namo, na masengo yauma na pa musana. Awe alanoona na meno ati mwandi nalaipakisha.

Pa kwikata ilya nama abantu ba mu mushi uwapalemeko, baliumfwile icikolomo ca nama no mugonto wakwa cimbwi; baishiba no kwishiba ukuti ni mfumu ya bene yaikata, te kwakweshwa kupalama. Awe bonse takwaimine nelyo umo.

Abantu pa kumona ifi, awe cabashikita sana. Basuka basoshanya abati: "Mwe baume mwe, bushe kuti twacita shani kuli ii nama yakalipa ifi, kabili na maka yalikwatisha ukucila ne nkalamo. Kutu twacita shani pa kuipaya."

Umulumendo umo ati: "Mukwai, ala ine nalimona pa mwimba apo ingila, kabili na muntu ipita mwaba fye nge nshila, mwabuta na tutu."

Umukalamba umbi ati: "Ah, kanshi bane no kwanguka cayanguka apo baishiba apo ingila, ifwe natukayeteya ikunku ku mulu wa muti, tukakwikemo na mafumo, nga caisapita mu isamba kwena cikesalaswa, epo tukacipaile."

Bonse basuminishanya, ulucelo baima, bayatema ne cimuti icikalamba, ica lupanda, baciteya na mu mulamba umo calepita. Lelo tababikilemo ifumo; bonse balikene ukuti bapele ifumo, pantu ifyela fyaliafishe pa nshita ilya; baletontontanya ukuti icimbwi calikwatisha amaka kuti casenda ifumo, ici e calengele ukuti bateye fye icimulando icikalamba cekaceka.

Cimbwi kulya aileikatila impelembe, tafumineko bwangu, aikeleko inshiku shitatu, ubwa shine no kupwa yapwa. Aima ukubwelelamo ku mwimba kumwakwe; ninshi naikuta nganshi, ifumo lili nga kapoli.

Kuti cilya alebwela, aumfwa fye icimuti pa mukoshi na mfy. Awe atotobela fye palya pene, ne cakucita cabula. Kutu aitumbanya nganshi ukuti ailulule, awe cakaana; camucila amaka. Neco aikutishe, nomba alala fye umulam-balamba.

Abantu ku mushi abati: "Natuyelengula ulufimbo twateya cimbwi." Kutu cilya balapalama, baeba umo ukunina ku muti pakuti alengule. Kutu ati atile; amona fye nalala, ulufimbo nalumutininkisha na pa mukoshi. Alashi-

nisha ababiye ati: "Nacimwikata." Nomba uwakuyafikapo abula, bonse batiina, umwenso wabekata. Nomba uwalipo umukalamba umo asosa ati: "Kwena ilya nama ikali, tatwishibe nefyo ifwantilwe. E calenga pa kuipaya, natu-cenjele, tubale tukoshe umulilo, emo tufumbike amafumo yesu; nga yappa yakashike tuleilasa; lyena ilefwa bwangu." Awe bonse basumina, bacita ne cininkwa ca mulilo. Cilya amafumo yappa, yakashika na cee, bayepwila fye ca mumo, batendeka no lubilo ukuya ku kulasa cimbwi. Uwantanshi apoose fumo, amulasa fye pa matako, no wa cibili nao apoosa, amulashila pesamba lya palya palashile umubiye. Cimbwi aumfwa iflaso fyakalipisha, neco fyali no mulilo; afundumana fye umuku umo, ne kunku lyawila na filya. Abantu nabo bele baleiwila fye. Cimbwi palya pene bamulashile pa matako, lilya afundumene, asha anyela amafi kumo na mafumo. Te wa kuceba na kunuma, iyo ine e miile.

Uko cimbwi aile, aishiba ukuti abancita fino bantu, te fintu fimbi iyo; kanshi balya bantu bakali, nakulabatiina. Umone ine ntila nine nakwatisha amaka ukucila abantu, lelo kanshi e bancita umusango uno, awe kanshi te baku-twalako masange. Apa pene e pafuma no mwenso wa kutiina abantu, nelyo kaice kuti kamutiinya afulumuka ulwinelwine, asha anya na mafi.

Inama nkali shonse isha mu mpanga, ishalecindika cimbwi ku mulandu wa bukali bwakwe, nomba shamona ukuti cimbwi aleka ukwikata inama. Umone kale baleendela fye pamo na bankalamo, nomba shamona ukuti awe aleka ukwendela pamo, alebakonka fye panuma. Kuti nga bankalamo baikata inama, wena aya mu kukokota fye amafupa cilya bafumapo. Nomba shonse nasho shamusuula.

Pali kantunse kapela.

Ici cilamoneka na kuli fwe bantu. Umuntu uwali umu-kankala, atemwa ali ni kapekape, nomba nga inshiku shamwinamina, ubukankala bwakwe bwapwa; abanankwe

bonse aleenda nabo kuti bamusalangana, no kumusuula bamusuula.

3

ICO IGUNI YAPATILA INSHIMU

KALE imyaka ishishi-bantu, iguni yali ni cibusa wa nshimu, batemwanene nganshi, baleyangalila pamo no kwafwana.

Nga ifintu twaishiba, cila mwaka, ifyani nga fyauma, abantu balaposa umulilo wa kubuutisha impanga, pakuti mu mpanga muwame.

Bushiku bumo iguni yalikele mu cisansala caiko, ileliisha utwana. Kuti yati iloleshe ku kabanga; yamona intumba ya mulilo ukalamba nganshi; awe yalalanguluka aiti: "Yangu ne mulanda abana bandi balaisapya ku mulilo uyu abalwani baoca. Kanshi nalacita shani?" Yaima ukuyaipusha amakanga, inkwale, iminjomba, ne fyuni fyonse ifikalamba ukuti fise fipususheko abana baiko. Awe fyonse fyakaana afiti: "Kabili na ifwe bene tuli no kupususha abana besu; ni bukalulu igoma pa yakwe."

Iguni amano yapela. Umo yali iletonkanya, yasuka yaibukisha bacibusa baiko banshimu, awe owangubwangu eko yabutukila ukuyafisha umulandu.

Banshimu bati bomfwe umulandu, abati: "Ala mwana wesu, bushe ico eco ulecushiwa no kucushiwa, shi natuleya fye." Awe apo pene baima bonse, balungama no kwali icisansala ca guni. Guni umwine alakakula ne cisansala uko akakile, inshimu shaya nashisenda. Inshimu shapita mu mulu umutali sana, guni nayo ilekonka na panuma. Inshimu

shishicisha fye intumba ya mulilo, shayaikala na ku muti umbi mu mupya; nuni aisakakila ne cisansala ku muti wine uyo. Awe bamwana nuni bapusuka.

Banuni na banshimu baikela ifyo fine baleumfwana. Nuni aleti nga amona banshimu balefwaya ukukukila kumbi, e walebafwaila ulupako. Kabili alebalengwila no muluba ne fintu fimbi ifyakusangula ubuci.

Ala mukwai, kuti umo inshiku shilepita, ulusuba lumbi lwafika; abantu nabo tabaleka koca mulilo mu mpanga. Awe bautumbika, uwakuti uleciluka amabaka ayeneyene, ayakuti umuti nelyo ulepe shani, waciluka fye umuku umo na mabula nayekatila.

Kuti nuni naikalisha, amona kwaletwa; ati: "Na lelo mwandi lwanya, kamangilile mulamba talatulwila." Alungama na kuli bacibusa wakwe, nabo te bakaani, baima fye bwangubwangu. Pa muku uyu mu cisansala cakwa nuni mwali amani te bana iyo. Banshimu bashifika fye, becita nga filya fine bacitile umwaka wapwile. Basenda icisansala no kucilusha umulilo, bayafisha na kumuti umbi mu mupya. Nuni akaka ne cisansala nga mulya mwine acitile. Ku ceshamo, lilyaline alekaka icisansala, ilini limo lyasolomoka, lyailanga na panshi na mpa, lyatobeka no kutobeka.

Inshimu shicimona umusungwisha wa lini uko wakashika panshi ngo muluba, shayapo, kuti ukununshapo, shaumfwa icena icisuma sana. Awe shaibubapo, shapwila tonse utufumine mu lini. Ico ilini lyawamisha, awe nomba shati fye natuponye na yalya yene yali mu cisansala. Umunabo nuni ati atileko mwe banandi nga kanshi ni shani mwala . . . ? Yaba te mu kanwa nkokwele, bamubasamo no lubola ulwinelwine, iyo ine e mifulumukile! Amani yonse yatobaika, inshimu shapwila fye yonse. Luni pa kubwela uko aciba abutukile, asanga fye ifipaapa fyekafyeka e filemulolesha! Te pa kufulwa! Kwena icakucita cabula, alamanamanga fye.

Nomba na imwe kuti mwatunganya ifyo cali. Nuni alungama pa mutanda apo amwene umuntu; amusanga,

alamweba ati: "We muntunse umfwa umulandu nalakutuula."

Umuntunse ati: "Ale mune nuni kanshi cinshi cilekucusha, uleke nkwafweko."

Nuni: "Ine umutima naukalipa sana, kabili uletona umulopa. Twayambana icibusa na banandi banshimu; kale balancita bwino, lelo pa bushiku bwa lelo bancita icabipa sana; bantobawila amani no kupwila bapwila fye yonse. E calenga naisa kuli iwe ukuti umpandeko amano."

Umuntunse: "Oh, bushe fyo cili? Cisuma sana, kabili wacita bwino pa kubutukila kuli ine. Umfwa amano nalakupanda. Iwe apo upupuka, kabili walishiba napo inshimu shikala pe, e calenga kanshi iwe uleshilengula, nga washimona apo shili waisanjita. Ine nakulashipanda no kubuulako ubuci. Na iwe walishiba ifyo ine natemwa ubuci. Nga napanda na iwe nakulakushilako apo naliila, na iwe waisalyapo."

Nuni ati: "We muntunse wasosa amano ayasuma nganshi, cinecine mwe bantu mwaba na mano. Ukufuma ubushiku bwa lelo, nakulabetilila banshimu, tabakamone pakwikala. Apo bandilile amani yandi, na ine nakulalya abana bashiko, e pa kulinganya pali ifi bancita. Na kuba lino line nalafuma pano, nalayashimona palya pene shaba, nga tashikukilepo nalaisakweba."

Umuntunse: "Eya mwandi tata, wakulampususha ku cipowe, e calenga ukufuma ubushiku bwa lelo waba uli cibusa wandi. Ine nshakakucushe nelyo limo, na bana bandi abakalafyalwa tabakakucushe nangu panono."

Naendi tulamona na muno nshiku iguni yabikapo fye ukwitilila inshimu. Umuntu nao tacusha nuni iyo. Ni apa pene pafumine uyu mulandu. Pali kantunse kapela.

Ukwambana bucibusa no muntu mubi, bucibusa tabu-twalilila. Kabili uwa lufyengo ku babiye, umuya inshiku lukamwalukila nio.

AMATUKUTO YA FYULA

ILYO Lesa Mukulu apwile ukubumba ifintu fyonse, afisontebele no kwakwikala; abulile ifyula nafyo afisontebele ku lulamba lwa bamba ukuti eko fileikala. Awe ifyula fyatemwa nshitemwa.

Bushiku bumo ifyula fyamona uko abalondo ba kusakila isabi baisa ku mumana na masumbu yabo. Awe fyonse fyalabatongomesha, fyalamona ifyo balecita.

Abalondo babula amasumbu yabo babika mu mato, bayamba no kuya pali bamba. Pali bamba palya abalondo batendeka ukuteya amasumbu yabo. Cilya bapwa ukuteya, bapita mumbali bayakumanina kuntanshi, balasokwela ne sabi ku masumbu. Isabi lyaikatwa ilingi. Abalondo balali-fumya mu masumbu, baleliposa mu mato. Ifyula fyena filemonako fye, fili fye tondolo.

Lilya abalondo bapwa ukwipaya isabi, baisalifumisha ku lulamba lwa mumana; lyali ilingi nganshi. Abalondo babuula amasumbu yamo bayasha mu mumana ayateyelwa limo, yambi eyo basha bayanika ku mulundu. Babuula isabi batunga ku mitungo, balaya na ku mushi.

Lilya abalondo baya ku mushi, ifyula fyayalongana apo banike amasumbu, fyalatamba; awe fyasunguka nganshi pa kumona ubushishi bwacepa filya emu baleipaila isabi lyafula filya kabiii ilikalamba.

Ubushiku bwine ubo nafyo fyaumfwana afiti: "Bane na ifwe natupange amasumbu ya kwipailamo isabi." Fyonse fyasuminishanya. Apo pene fyatendeka no kutukuta; fyayatantika pa mumana ubushishi ubwatelela, filebikamo no tuntutu utwafita, ukupashanya ififundo filya fimwene mu

masumbu. Fyapanga mwe! Pa mumana fyabapo fye ntangalintangali. Ico ubushiku bwaila afiti: "Bane tuka-sokola isabi ulucelo, pantu nomba bwaila." Napo pene fyasuminishanya.

Buleca ulucelo fyamona abalondo baisa ku kulengula amasumbu bashile pa mumana. Nalyo fyamona baipaya isabi ilingi, basenda na ku mushi.

Cilya abalondo baya, nafyo fyapingushanya afiti: "Aleni

bane nomba na ifwe tusokwele isabi ku masumbu uleke twipaye." Awe nakaendi fyayakanika, fimo fyapita lubali ne fibiye lubali, fyacita nga mulya mwine fyamwenene abalondo bacitile mailo, fyayamba no kusokola. Pa kusokola fileti fyatolokela ibaka mu mulu, elyo fileitimbula mu menshi, fili na ntumbwi, ntumbwi.

Ilyo isabi lyamwene bacula baletolokela mu mulu, lyatile ala bane twashala, uko cili lelo kuli inshiku nkulu. Nalyo lyayamba ukuipabula pa menshi. Kuti umuta cilya waipabula pa menshi na pabu; ifyula fyafulumukako ulubilo. Cilya cimo cati: "Aha, uyu nao umwenso, kuti watiina kabili no munani ulefwaya ukwipaya." Cimbi naco cayasuka aciti: "Mm, bushe tawaishiba ukuti kwaba limo ilikali nganshi, iyakuti nga watwalako amasange kuti lyakumina." Nomba fyawa fye ku nseko na hehe, hehe, hehe, hehe. Icialamba calipo cakalipa nganshi, aciti: "Mwe bana kanshi mwalitumpa, bushe kuti mulebamba umunani kabili mwabikapo ne fimaseko mwa! Mwatumpa nganshi, aleni tubombe umulimo, tumone umutonkolo." Kabili fyabikapo ukutolokela mu mulu na tubwa, tubwa, tubwa.

Kuti cilya fyafika ku masumbu yafiko, fyamona tamwiketwe isabi nelyo limo. Fyaikala fye shilili.

Icalipo cimbi icikalamba casosa aciti: "Oh, naishiba umulandu isabi lishikatilwe lelo mu masumbu yesu! Lelo te bushiku bwa kusokola isabi, kuleka fye amasumbu mu mumana, isabi lileikatilwa fye iline lyeka. Bushe tamwacimona ku balondo ilyo beshile, tabali tabasokwele, basangile iline naliikatilwa."

Fyonse fyasumina afiti: "Eya mwandi, ala iwe Shiluwo eco wabela na mano, waba na mano nge nkonshi iyakwata ifinsenda mu mutwe ifiyeba amano." Fyonse fyatasha Shiluwo pa mano yakwe.

Fyalolela kasuba konse, teti fimone isabi likatwemo nakalya fye. Kabili cimbi casosa aciti: "Ala isabi likatwa iline lyeka ubushiku, te kasuba iyo. Lilya mwali mumwene

abalondo bepeye lyali liketwe ubushiku te muno kasuba iyo."

Kabili fyonse afiti: "Eya mwandi na iwe Kwa-kwe-kwi niwe mwalingana na Shiluwo amano." Awe fyaya na ku kulala.

Kuti ku maliki nafima afiti twikate isabi mu masumbu, fyasanga amasumbu yalefilolesha fye. Nomba ifyakusosa fyabula; fyalaloleshanya fye, no wakuti aposepo abula; na bamaro bene basosele mailo nabo amano yapwila apo pene.

Icishale nomba fyonse kufumapo fye icipyu, fyasalanganina na mu nika.

Papita fye inshiku isha cipepelala apo ifyula fyasalanganine icipyu pa kukaanaipaya isabi mu masumbu, cimo catontontanya aciti: "Kanjemona kulya kuntu twashile amasumbu yesu, nalimo kuti nomba isabi lyalikatwa." Eko calaya. Kuti cati ciloleshe camona amasumbu tapali. Lelo peswile fye tutombolilo utwingi, tufitilepo na fititi. Casunguka sana. Apo pene catendeka no kupunda ku fibiye aciti: "Mwe, mwe, mwe!"

Icali mupepi acti: "Nga cinshi, bushe lyalikatwa!"

Naco aciti: "Somone, ala pali akantu."

Cilya icibiye caisa, nomba fyonse fibili fyayamba ukwita ifinabo fimbi, fyonse fyalongana na palya pene. Kuti ukumona utuntu utwingi utulesalakata pa mumana, fyasunguka sana. Apali cimo aciti: "Ala efyo isabi lisunguka ifi fine ili line e sabi. Mukamona pa nshiku shinono likakula. Apa mumwene lyonse ili nalikatilwa limo mu isumbu, talyakafumemo, lekeni pa nshiku ishi tukaba no munani."

Fyonse fyasumina afiti: "Eya, mwandi cinecine, nomba tukashukila umunani uwingi."

Panuma ya mulungu umo, ilyo fyabweleleko, fyasanga batombolilo, ne mitwe ikalamba, ne micila no tumolu. Fyalolekesha! Cimo aciti: "Ala mita yekayeka, efyo iba pa kukula, amolu yakafumako nga yakula." Fyonse fyasumina.

Pati papite umulungu umbi, fyamona imicila e iputa-

wikeko, amolu nayashala. Nomba fyalasunguka fye, ne fyakucita fyabula. Panuma ya nshiku shimoshimo, fyamona nomba fyaba fyula finabo e fyafuma muli batombolilo. Awe lyena fyatemwa nganshi, afiti: "Eya mwandi, kanshi nomba cawama, kanshi efyo twakulacita, pakuti tukafule, tukasalanganine na mu manika yonse ayo Lesa Mukulu apanga muno calo."

Apa pene epo ne fyula fyaishibile ubufyashi bwa fiko, na lino line efyo ficita pa kufyala abana.

Pali kantunse kapela.

5

AMALIBU YA KUILOMBELA

UMUNTU aile ku kuupa, afika mu mushi umo aupa no kuupa. Ati ekale akashita ku buko, amona ababiye ba mu mushi ulya bonse bali balunshi, balebamba utunama twa mu mpanga. Akumbwa nao ukuti alclunga, e calenga atendeke nao ukulunga. Lelo wena nga ayamo, alebwela fye pe ukwabula ukwipaya nelyo kamo. Ici camulengele isakamiko ilikalamba. E calenga bushiku bumo aeba umukashi wakwe ati: "Naya ndetandala kumwesu, pantu apo naishila inshita yalepa."

Umukashi amusuminisha. Ulucelo aima alaya no kuya. Ilyo afikile kumwabo afisha ishiwi kuli bawishi ati: "Inc tata uku kuntu naya ku buko, nashama nganshi. Ntila nga naya mu mpanga mbwelamo fye ukwabula ukulaipaya nelyo kalulu ka maka; e uku nati kanjefisha umulandu ku bafyashi bandi; bena kusuka bamona umo basengulwila. Bawishi abati: "Tacikosele mwana wandi."

Ubushiku bwa kubwelela ku buko, wishi kwa cilumendo ulya abulile ifintu fibili, ifyapala insengo sha mpelembe, ifyo aleita ukuti 'malibu', apeela mwane, amweba no kumweba ati: "Mwana wandi, amalibu aya nakupeela, yantu yayafya sana, te kwesha umuntu umbi ukwikatako, kano fye iwe we mwine. Nga umbi aikatako, ukalenga imfwa sha bantu icalo conse.

"Nga waya mu mpanga ku kulunga, nga wasanga inama, wacba amalibu inama ulefwaya ukwipaya nga ni shinga, nayo kuti yatesha. Pa kuyaposa ukuli inama, uli no kuyapela amalumbo aya, wati, 'we malibu ya kuilombela we yampele tata', apo pene amalibu kuti yayaipaya inama ulefwaya. Nomba cilya yalabwelela kuli iwe, uli no kuyakonsela ku nondo ii, nga yaponena panshi elyo watoola, washa wafisa na mu mpanga ku lupako. Te yakwesha kutwala ku mushi iyo, pantu yaliafya nganshi."

Mwane ati: "Natesha tata, nkalacita fyonse ifyo mwanjeba."

Umulumendo aiposa na mu nshila, alabwelela na ku buko na malibu nasenda. Cilya apalama ku mushi, asha ayafisa ku lupako.

Ulucelo lwakonkapo, cilumendo aima ukuya ku kulunga, asenda kabukwe bwakwe, bayabuula na malibu apo ashile ayafisa. Bati bende ukutentemukila ku nika, bamona fye inefu ishi shilelya pa nika. Cilumendo anina na pefwasa, asosa na mashiwi yamwebele bawishi ati: "We malibu ya kuilombela, we yampele tata, ndefwaya wipaye inama shitatu." Ayalekako no kuyaleka. No kumyanga umucele kashita, kuti pa kashita kanono, inefu shitatu nashifwa no kufwa. Amalibu yaisa nayalala na panshi kuli shikulu wa yako. Cilya yafika uko ali abuula inondo ayakonsa, yaponena na mu isamba lye fwasa, ayatola, balabwelela na ku mushi. Kabili talafika ku mushi asha ayafisa ku lupako. Ilyo afika ku mushi aeba abantu, bayasenda ne nama shonse. Bashi-fyala na banafyala no mukashi batemwa nganshi, bati nc

kuti twashukila umupalu. Cilumendo abuulapo inama imo ayatuula ku isano ku mfumu ya calo.

Inshiku shipita fye, cilumendo epaya fye inama ku malibu, pe fye alesenda kabukwe bwakwe, nako kalemona ifyo alecita na po alesha afisa amalibu kalemona.

Ubushiku bushilile kantu, cilumendo ulya ati: "Mukashi wandi ni kale nailemona abantu bandi, nayako njebamona." Umukashi amusuminisha, nomba ati: "Tuleya bonse, pantu apo wangupila nshilayako kumwenu." Awe baima bonse no mukashi wakwe.

Pati papite inshiku isha kupenda apo cilumendo ailile kumwabo, ala mukwai ku ceshamo, kalya kabukwe bwakwe kaibulumuna no kuibulumuna akati: "Apo bukwe aila, tulya fye inama ishauma, ndefwaya na ine naya ipaya inama ku malibu yakwa bukwe, tukeselya inama ishibishi na mabu."

Apo pene kaima keka, kalungama napo bukwe bwakwe asha amalibu, kabula, kalungama na ku nika. Kuti kati kaloleshe nge fi kamona ni nkonshi shilelya pa ilungu. Kanina na pefwasa, kasosa no kusosa akati: "We malibu yakwa bukwe we yakuilombela, njipaila inama shonse ishi." Kayaposa no kuyaposa. Amalibu ya mupamba yaponi na pa nama, yaipaya, yaipaya; shonse shapwa nakalya-nakalya. Yabwela nayalala na panshi ku kaice kalya apo keminine pefwasa, kuti cilya kati nomba nkonse filya ficita bukwe, ala mukwai, yakaputulako no mutwe, kawila na mu isamba lye fwasa. Amalibu ya mupamba yaponi na mu nshila umufumine akaice, yalungama na ku mushi. Kuti abantu nabekalisha mu mushi, bamona abantu balapona umoumo mushi balefwa. Abantu cabapesha amano, kuti abati tufulumuke ala mukwai te kuibepesha fye. Yaipaya abantu bonse mu mushi mulya, cilya bapwa, yalungama ne ku musumba wa mfumu. Aba mu musumba kuti nabekalisha, baumfwa kwaletwa, abantu balaikutila fye. Amalibu ya mupamba yaipaya abantu bonse mu musumba, ne mfumu

ine kumo yaipaya. Yalungama ne mu tumishi tonse utwali mumbali, yaipaya abantu bonse nakalyanakalya. Ilyo yapwisha ukwipaya abantu bonse, nomba yaibika na mu nshila ukukonka ukwaya shikulu wa yako. Utumishi tonse utwali mu nshila yasha yapyanga nga ku ceswa. Kuti mu mushi mwine mwali cibinda, nabekalisha, baumfwa ku kabanga kwatula inkuta, abantu baleililila fye pa kumona uko abantu balefwa. Apo pene cibinda na wishi baishiba abati te cimbi; malibu ayo yaisa yaleipaya abantu. Bwangu-bwangu wishi abuula ne nondo imbi, atendeka no lubilo ukuya uko kwine amalibu yaleipaila abantu. Ashifika fye, ayakonsa no kuyakonsa, yawa na panshi.

Abantu bashile mu mushi elyo balongana, na mwane wine cilumendo ulya afika. Abantu baipusha abati: "Nga kanshi finshi ifi fyaipaya abantu bafula ifi."

Wishi ayasuka ati: "Ifi fyaipaya abantu malibu, umwana wandi uyu e waishilelomba kuli ine, e pa kumupela ukuti akaye mu kwipailako inama. Ine nalimwebele ukuti teti uleke umuntu umbi ekateko. Nomba uko ayasha ku buko bwakwe, pali umuntu umo uwayatumine, afililwe no kuyakonsa, e calenga mwandi abantu ku calo uko nabapwa, takuli na wesako. Ale we mwine sosa, kanshi washile shani amalibu ukuti yacite ubusanso bwabipa ifi?"

Cilumendo nao asosa ati: "Ee, cinecine, aya malibu nine nalombe kuli batata aba, malibu ya kuilombela ne mwine. Kwena apo naila ku buko nshatalanyenda na muntu umbi iyo, nyenda fye na kabukwe bwandi pe mu mpanga pa kwipaya inama; kwena mwandini nalimo niko kene e kacita no bu busanso.

Elyo abantu baimine ku calo uko amalibu yashafikile, bayasanga cinecine amalibu nayalofya icalo. Balishikile abantu bonse abo bamwene mu menso yabo, lelo abengi babolele fye no kuliwa ne fyuni.

Nomba abantu pa kushika abafwile ku malibu baleti: "Yangu amalibu ya kuilombela ifyo yonawile abantu."

Na cine ilyo bamo beleenda mu mpanga bailesanga kalya kaice apo kafwila mupepi ne fwasa, ne nama nasho apo shabolela ntangalintangali, baisashimika ku mushi. Abantu baishiba ukuti cinecine e filya cibinda asosele, kanshi ni kabukwe bwakwe e kaposese amalibu. Pali kantunse kapwa.

Apa e patula ilya nsoselo abantu basosa, nga bamona umuntu ubwafya bwamufikila, bwatula ku cintu ico umwine aitendekele; kuti batila 'yalya malibu ya kuilombela!' umwine aifwaile fye. E filya Banacisesa baleeba mwane abati: "We mwana wandi wilya cilemba nasasa." Wena ati balembepe fye cilemba asashile kwi! Nomba cilya alya elyo fyakandinkana ne ndya. Yalya e malibu ya kuilombela.

6

APATULA IMIDOMBA UKULYA IMBALALA MU FIFWANI

UMUNTU umo ali mulunshi wa mbwa, alelunga utunama twa mu mpanga. Ali ne mbwa yakwe iyamaka nganshi. Nga aya mu kulunga talebwela fye iyo, kuti nga tepeye ninshi naisanakungika akana ka munjili.

Bushiku bumo alungile kasuba konse, ukwabula ukuti epaye nelyo kamo, aipaya fye akalipulu kamo. Kutu akasuba kati kasendame, amona ne kumbi lya mfula lyateka. Kutu ati aloleshe ku kapinda ka kulyo; amona akacushi kalefululuka pa mutanda, eko apilibukila ukuti aye obe imfula. Atendeka no lubilo ukulaya uko kwine. Asuka afika na pa mutanda. Asosa ati: "Oti mukwai mwe bene umo." Abali mu mutanda abati: "Kalibu."

Cilya aingila, kuti ati ndoleshe, amona fye ni bamunkalamo na bakashi na bana bane. Umuntu ati akankamane pa mwinshi, inkalamo aiti: "Shipita mune, kanshi cinshi watiina, ulefwaya ubombe, shimona imfula yatendeka ukuloka."

Awe umuntu aingila, bamuposela na kakunkusha, epo aikala. Abula akalipulu akabika nga filya, imbwa nayo yalala nge fi.

Kutu cilya umuntu aikala fye akashita kanono, aumfwa bamunkalamo abati: "We muntunse, ala ifwe tuli ne nsala, twalunga kasuba konse ukwabula no kumona nelyo kamo. Eco kanshi twashuka apo waisa mwandi tata. Ale nomba bula ipulu ili, bika pa mulilo, nga lyapya, upele mbwa yobe ilye; imbwa nga yalya na iwe wipaye imbwa uleye; nga walya imbwa, na ifwe elyo tukulye."

Umuntunse akankamana fye, ifyakucita fyabula. Atontontunkanya ulwa kufulumuka, nomba ati; lolo kuti nasha inkalamo! Awe calala cayafya fye.

Kutu cilya cine acili aletontontunkanya ifyo fine, aumfwa fye ku mwinshi: "Oti umo."

Bankalamo: "Nabengile mukwai emo tuli."

Kutu bati baloleshe, bamona ni bamugomba mukulu, na bakashi. Ico bene balokelwe ku mfula, babaselela na ku mulilo abati: "Nabese bekale apa mukwai."

Bamugomba bakangabala na ku mulilo balaonta. Akashita kapita fye. Insala kuli bankalamo yacilamo, babwekeshapo abati: "We muntunse, bushe taumfwile ifyo nkwebele, ala ndeti bula ipulu upele imbwa, imbwa, nga yalya, na iwe wipaye imbwa uleye, nga walya imbwa na ifwe tukulye!"

Umuntu nakabili alawayawaya fye. Elyo umugomba nao auti: "Shi na iwe wilawayawaya, cita fye ifyo imfumu shakweba. Pantu baleti nga bapwa ukukulya ne ifwe elyo tubalye bonse. Bushe taumwene umulopa uyu ku milomo yesu, pantu nombaline elyo twapwa ukulya inkalamo

shitatu, kabili tatwikwite iyo, kano nga twaongeshapo ishi shibili no twana utu tunc lyena tulebako bwino."

Umujomba walolesha ku fimuti fya mu mutanda, wamona ukuti ububenshi bwalibumba ku fimuti; elyo wakonkanyapo ukusosa auti: "Bushe mwe fita fyandi namwishiba ukuti natusanga umunani na umbi muno mutanda?" Wakupula ipindo ku mabula ya mutanda; ububenshi bwati waaaaa.

Yaba mukwai, bankalamo bashumfwa ifyo, balafwaya ukupulila umutanda pa mbilibili. Lelo batontonkanya ukuti nga twafulumuka ulubilo ukufuma muno mutanda, lyena baletukonka batwipaye, nomba tucite fye amano yambi.

Elyo munkalamo ati: "Mwe bana bandi, shimoneni imfula yakalika, umulilo uyu walafwaya ukushima, twalaneni muyekumbilishapo utukuni pa kakumba apa, muleke ishambumu shise shikangabuke ku mpepo." Elyo yasosa mu kapopo ati: "Na kuya na kutabwela."

Bamwana nkalamo bonse bafulumuka, e miile iyo ine.

Mujomba abwekeshapo ukweba umuntu ati: "We mwaume, bushe taumfwile ifisosele ishina lukonde! Shi ale cita ifyo fine, uleke na ifwe tubashimpaule bwangubwangu imilomo; walaleka tufwe ku nsala."

Nkalamo ati: Endita, kanabesa, ala lekeni abaice belete utukuni, pakuti umulilo wise ufule pa kocapo ipulu ne mbwa."

Mujomba ati: "Ee, cisuma natulolele abaice babwele."

Inshita yati ipite panono, munkalamo ati: "We mukashi wandi, shimona uko abana balola, ubebe babwele bwangu-bwangu." Kabili aebe umukashi mu kapopo ati: "Nakuya nakutabwela."

Umukashi aisafuma mu mutanda, iyoine e miile, te wakuceba na panuma.

Kabili akashita kapita panono, nomba bankalamo abene basosa fye abati: "Mulopwe kanabesa, ala cilya canakashi

na bamwane te pa kushitashita; lekeni mbakonkele, uleke balete bwangu inkuni."

Ashifuma fye, apooka ulwa kantu, ayakungula abakashi na bamwane, balima ulwa kulima, balaya fye iciyeyeye.

Ku mitanda ukushele umuntunse ne mujomba; mujomba asosa ati: "Taumwene mune, ala twakupususha. Balya wamona tababwele, ilya ine e miile nabaya. Leka tubasu-kilishe, twalabwela twise tulande na iwe nga twabwela."

Bamujomba bakonka ne nkalamo panuma, kuti bati baloleshe pe shilya lya kamana, bamona abo baleya ulubilo. Bamujomba kuti bafwempapo fye imiku ibili babasanga no kubasanga. Kutu bamunkalamo bashimona fye bafika, ala mukwai, balaitobaula ne mitwe ku fimuti, ni winjila umo nja.

Mujomba afika na pali shibo wine, amukomamo no mulomo pa musana, nkalamo aikwinda, ayawa nga filya kamfulimukonko, apunda no musowa uwabipisha nganshi. Ashimapo fye apo awile, apita fye nga kankungwe, te wakusakamana ku bakashi na bana. Iyo ine e miile. Ku mutanda wabo nalimo na lino line tabatala abanyantako na lukasa, pantu kwali abakali abakashika imilomo.

Bamujomba bashibwelela fye ku mitanda, bayasanga umuntunse alebalolela. Bafika baikala nga filya balatuusha.

Umuntunse ati: "Mukwai, soseni fyonse ifyo mulefwaya, pantu nimwe mwampela umweo, amubula imwe na fyonse ifyo nakwata nga fyashala."

Mujomba: "Mune tatulefwaya ukuti tulekonawila ifintu wakwata mu mushi. Tulefwaya ukuti tulelyamo fye imbalala isho walima mu fifwani nga shapyi. Ni mbalala fye sheka tulefwaya, tatwakekate kuli kalundwe, nelyo ifilyo fimbi ifyashala."

Umuntunse: "Weweta, ako mwalumbula kanono, naba-kalelya fye ponse apo bakalafwaila."

Mujomba ati: "Cawama sana we mwaume. Witila ni lelo lyeka twakupokolola ku fiswango; twakulakupokololako

fye pe; pantu nomba ifwe twakulaipaya insoka shonse mu mpanga umo ulunga. Uko twapita, tawakamoneko busanso bwa nsoka iyo, ubwa kuti insoka ikasume umuntu. Ne nkalamo shine shikalatutiina. Uko tuli inkalamo teti ipenteko nakalya fye.

Umuntunse awa panshi atoota. Ashipwa fye ukutasha iminjomba abuulapo no bulendo alaya na ku mushi kumwakwe.

Kanshi apa e pafuma iminjomba ukulya imbalala mu fifwani fya bantu. Na pa kuti abantu belailishanya pa mbalala shabo, iminjomba ibalambula ukwipaya insoka mu mpanga. Kanshi eco no busanso bwa nsoka bwacepfako, mulandu we minjomba. Kabili na imwe mulamona ukuti ukubelele iminjomba, ne nkalamo shine tashipentakako, mulandu wa kuitiina.

Pali kantunse kapela.

7

ABO BAKONA AMALA

ABANTU balikele mu calo; na mu calo mulya mwaponene inkasha ya munani ikalamba. Abantu baletobela fye ifisashi fyekafyeka. Basuka abantu batendwa ukutobela ifisashi, e calenga batendeke ukwimba amapanga mu mpanga. Baleti nga baipaya amapanga ayengi, balebula yamo baleyanika pa njino, pakuti bakaletobela kuntanshi.

Pa mushi umo bushiku bumo abantu baile bonse mu milimo mu mpanga, tamwashele nelyo umo, basendele kumo no twaice. Bakapanga abo bayanike pa njino bashimona fye

umushi watalala, baima balongana na pa lubansa, batumapo na banabo bamo abati: "Kabuleni injoma mu mayanda ya bantu." Bafumya ne njoma, bashikanga, kuti nga kapanga akuntapo yati na mbi, mbi, mbi.

Babula ne njoma bapela na bamo abo baishibe ukuti e baishibishe ukulisha; abengi batantama no mulongo. Kuti abanjoma bashibilimuna, injoma shati na cibili cibili cibili cibili. Bakapanga wa kantu batampako no lwimbo:

Mwine mushi talipo	} bis.
Pa lubelebele pa luncecesa,	
Fwebo bakona amala	} bis.
Pa lubelebele pa luncecesa.	

Mukwai kuti nga kapanga afwenkula pa mutima pabula amala, aleti nga aya pantanshi abwelela panuma, bulanda bushala. Bacinda bacinda, iciila cafukila nganshi.

Abantu umo bele mu mpanga baumfwa injoma shabilikila ku mushi, bonse basha ne milimo abati natuyetamba injomba yaisa ku mushi. Kuti abantu cilya bati fye twalafika mu mushi; bakapanga nabalootwela kale, nefyo babweseshwe injoma mu mayanda, nabayailinganya na pa njino apo babanika.

Abantu ukufika mu mushi, ukuti bamone injomba yacilalisha injoma nakalya. Awe cabapesha amano. Ukulolesha panshi bamone amakasa umo bacilacindila, nakalya fye, bamona fye pa lubansa utumakasa twa bakapanga utwingi nganshi, bati fye tutyetye twendawikepo. Basuula balala no kulala.

Ulucelo lumbi kabili abantu bafumina mu milimo. Kuti bakapanga bashimona fye nakabili ukuti umushi watalala, baisafuma; babuula ne njoma shine bakanga, batalika ne ciila.

Abantu uko bele ku milimo baumfwa injoma ku mushi nge fintu bashumfwile mailo; bonse basha ne milimo, bala- bwelela ku mushi ku kutamba injomba. Nga filya fine cali na mailo, kuti cilya bati twalafika mu mushi, baumfwa mu

mushi mwatalala na tondolo. Cilya bafika mu mushi teti bamone nelyo cimo. Awe cabapesha amano nganshi.

Abakalamba basuka balongana abati: "Bane natumfwane pa mashiwi aya yalemoneka muno mushi, ala ifi fintu filelisha inoma muno mushi te bantu iyo, fiwa."

Elyo bapingushanya abati: "Pa kushininkisha ukumona ifi fintu filelisha inoma; mailo nga twaya mu mpanga, tukashe abanensu bamo nabafisama ku mulu wa miti na ku mitaba muno mushi, ebo bakashale bamona ifi fintu fyatupesha amano."

Bonse basuminishanya. Nakaendi ilyo bwacele ulucelo babūula abanabo bamo babafisa ku mulu wa fimuti, baya na ku milimo.

Bakapanga bashumfwa ukuti mu mushi mwatalala, baisafuma mu mayanda, na banabo baletatanya ne noma. Abantu ku miti baleti fye mwandi tulemona lelo ifilecita bakapanga.

Bakapanga bakanga ne noma, abene balisha batenshapo. Bambi batantama no mulongo, batampako no lwimbo:

Mwine mushi talipo,	} bis
Pa lubelebele pa lunceresa	
Fwebo bakona amala	} bis
Pa lubelebele pa lunceresa	

Kuti nga kapanga acecefuka, acecefuka, asempwila umubiye, ne fipapa bamutumbula ficenamine na kunse.

Abaninine ku mitaba baisapuka na mu nseko. Bakapanga wa kantu kuluba nefyo basendele inoma, no kuyanika nabayayanika na pa njino nga mailo.

Abafiseme bonse basokoloka, elyo balasoshanya abati: "Bane uyu wena mupamba, lelo twabala atumona uko bakapanga abafwa, abo bayanika ebo balecinda iciila, awe mwandi twatoola uwa mbala."

Ilyo abanabo bonse babwela mu mushi, babashimikila umulandu, awe bonse balapapa fye, babuula na bakapanga bonse bayabapoosa na pa nika. Ulucelo baya na ku kusokola

umushi umbi abati pantu apa panttu paba ifiwa ifyaimina muli bakapanga.

Pali kashimi kapela.

ICO IMBWA YAIKALILA NA BANTU

IMBWA kale yaleikala mu mpanga pamo nge nama shimbi, nayo ine yaleikata utunama no kulya nga filya fine ficita inkalamo, ne mbwili ne mimbulu.

Bushiku bumo nkalamo alilongenyene nama nkali shonse no kupanga icilye icikalamba ica kwamba abantu.

Nkalamo atendeka ukusosa ati: "Mwamona bane bonse, mwebo Lesa Mukulu apele amaka ya kulya inama nensu muno mpanga. Umuntu alemoneka ukutucusha nganshi. Umuntu aba uwacenjela mu nshila ishingiri ishakupailamo inama. Alemba amacinga, emona inama shiwila. Limolimo na ifwe bene nga wapitapo, kuti wawilamo wafwa no kufwa. Alikwata imifwi iya bulembe, iyo alashilako inama, na ifwe nga akumona, nga akulasa no mufwi wa musango uyu, nangu wakucumbula fye, ninshi walala wapapa ubwafya, teti ubutunge na kubutunga. Cilemoneka ukuti, umuntu akapwisha inama shonse pamo na ifwe bene nga twatumpa. Cilemoneka ukuti, nelyo ifwe tushipwile ku mulandu wa kutwipaya umwine, lelo nga apwisha inama shonse isho ifwe tulya, na ifwe tukafwa ku nsala. Nshaishiba no mulandu wa kuti umuntu atemwe ukulya inama, lintu akwata ifyakulya fya misangomisango ifingi nganshi. Mufulo fye eo aba nao. Uwa mufulo alingile ukumucita umufulo nao.

"Pa bushiku bwa lelo ine namupela icebo cakuti tulofye umuntu muno calo, uleke tukaishalile. Bonse mufwile

ukwikata umwenda mushiki ponse apo wamusanga, uleek tubalofye bonse nakalyanakalya."

Inama nkali shonse shasumina amashiwi yakwa Kapolo mupetekambafu. Lelo imbwa yena yaikeleko fye shilili no kuposapo iyo. Ico imbwa yaikalile shilili, yaletontonkanya nga cinecine kuti calinga ukulofya abantu. Yalishibe ukuti abantu bantu bacenjela nganshi. Nga bamona abanabo ifyo balaikatwa, bakafwaya ifyela ifikali ifyakutulofeshako nifwe bene. Kanshi icawamisha fye cakuti ine ne mishita shilubwense njifumyemo. Na pa kuti abantu bakashininkishe ukuti ine ninjifumyamo, cilingile njebasoka ubushiku; njebashimikila amashiwi aya abanandi bapanga ukucita. Pantu nga balaipaya abanandi, ine bakambelelako uluse.

Nakanda nakabushe na kamuno mpindi, cilya pabwela fye, imbwa yafyuka ne pe bumba lya babye, yalungama na ku mushi.

Cilya yafika mu mushi, yalungama na mu ganda imo ifi. Umuntu ati aimone, umwenso wamwikata, apunda no kupunda ati: "Mwe bantu ntuleni, ne muntu nasanswa."

Imbwa aiti: "Iyo, we muntunse, witiina, ine naisa na mashiwi yakumusoka ukuti mucenjele! Kete mwinemushi na bantu bamobamo, mwisemumfwe amashiwi kuli ine."

Apo pene na bantu bomfwile inkuta ya munabo bafika, na mafumo nabapangula, lelo umuntu abalesha, abeba ukuti bayebete mwinemushi, bese bomfwe amashiwi ku mbwa.

Cilya mwinemushi afika, bonse balongana pa mbwa, bomfwe amashiwi shilubwense alasosa.

Imbwa aiti: "Mwe bantu cenjeleni pa kwenda mu mpanga nangu fye ni muno mushi. Ifinama fya mpanga fyonse ifikali nafimupangila, ukuti nomba fyakulamwikata fye ponse apo fyamukumanya. Eco kanshi nati kanje mbasokeko, bekale abaiteyanya."

Abantu bashitesha amashiwi ya musango uyu, batemwa nganshi abati: "Awe mwandi tata shimbwa wesu niwe watubikilamo imyeo."

Imbwa ishipwa fye ukusoka abantu, yabwelelamo na ku babye yayailinganya.

Bushica fye ulucelo, abantu bapishamo amashiwi mu mishi yonse, abantu balafula imifwi na mafumo, na pa kwenda balaenda fye icikunka.

Nkalamo nao aebe ifita fyakwe ati: "Aleni bane nga filya namwebele mailo icungulo, natutendeke nombaline ulya mulimo." Awe alabakanya no mwakuya. Imbwa yena cilya yaendako fye panono, yaishiba ukuti bonse baba ukutali, yabwela yaisalala na pa mutanda pene.

Kuti nkalamo umwine uko ele, aumfwa akabolokoto ka bantu baleisa kuntu abelele, awe afisama na bwinobwino, ati nalaisafulula. Cilya abantu bapalama, amona bali ne fimafumo ifitali, amata ne mifwi. Cilya bafika na apo pene afisamine, umuntu umo afwaya ukupasukila mu mpanga. Aumfwa ababiye balamukalipila abati: "We mwina mfumu we, shi wenda umukupa mfwa, bushe teti webe ababiyo bakulinda. Bushe tawateseshe amashiwi yaishile sosa imbwa mailo? Ala ifiswango nafitupangila, filefwaya ukutulofya bonse."

Naendi ababiye balamulindila. Nkalamo palya afiseme, atiina ukwimina umuntu ati tabampanye. Nomba aumfwa amashiwi yasosele imbwa, yakalipa nganshi ati: "Kanshi imbwa imbulalifu efyo yacitile, yaishilecenjesha abantu. Lelo lyena ileyanya."

Ukwile imbwili, umumbulu ulubwabwa, taiga ne nama shonse ishikali shayaumfwa amashiwi ya musango umo wine. Bonse pa kubwela ne fyani na mu nsengo.

Imbwa palya ishele ilele pa mutanda, yalotwela aiti: "Kwena yalya mashiwi naileshimikila abantu, nalimo abanandi kuti batesha, nga bansanga pano mutanda tabaise bampanye, leka tata batila ukulesha isembe kutangalala." Yaima yayaifisa na mu cimpusa icasapa akatalamukila.

Nkalamo e mutanshi pa kufika pa mutanda, alolesha, awe tapali nelyo umo, te pa kufulwa, kuti ne cushi cilefuma

na mu myona ku bukali. Basuka na bonse balongana. Cilya bapwa ukulongana, nkalamo uo cakalipishe asosa ati: "Bane nge mbwa ili kwi? Ee, cinecine ni mbwa ee! Bushe bane namwisniba ifyo imbwa icitile?"

Nomba bonse balasokawila abati: "Ala mukwai, cinecine ilya ni mbwa sana nge shina lyaiko. Na ifwe bene natutesha uko twile, yalicenjesha abantu bonse."

Nkalamo: "Ala ine eco banjebela. Bushe no kuba ali kwi mwileka ine njipaye ku cipyu? Kanshi e cilya cine twamulufishe icungulo, kanshi aile ku kucenjesha imbwa nankwe! Leken i nga aisa mwimucenjesha, aleisaibukila fye uko namufukukila ndemutinaula; uleke intumpu shakwe lelo shipwe."

Bonse abati: "Ee, mwandini kanabesa, lelo mwise mumupwishe icinugunu."

Kanshi imbwa iletsha fyonse ifyo balcipangila, yati no kuti ndecita shani? Awe kambutukile fye ku bantu bene, batila uko watwala insomo takwafya kubuka. Awe cinecine iyoine e mifyukile yaongolokela na ku mushi.

Kuti abantu nabekalisha, bamona fye shilubwense uyu; abati: "Ala bane imbwa nakabili yabwela, lekeni ise twice tumfwise yalya mashiwi yalandile mailo."

Yafika yapetelela na filya mu isamba lya luceshi. Abantu abati: "Kuli ci we mwaume na lelo?"

Imbwa: "Mwe bantunse, ala ine abanandi balefwaya ukummyanga umubishi ku mashiwi yalya naishilemweha mailo, balefwaya ukunjipaya, e calenga nati kambutukile fye ku bantu bene e bafwile ukumpokako. Leken i ndeikala na imwe, nshakabwelele mu mpanga iyo, pantu tabalefwaya na kummona mu menso. Nakulamutumika no kumwafwilisha mu fintu fyonse."

Abantu abati: "Ala tata, apo peka. Kabili batila ici-kwanka bacimona ku mumpalanya. Iwe uli muntu musuma icinecine. Ikala fye tata, twakulakusunga no ku kupela ifyakulya."

Bacili balesosa no bwali bwaisa ne nama, awe babula no bwali baisunina, baitobesha na mu muto, na mafupa baipela. Imbwa kuti ukutwala ubwali pa kanwa, yaumfwa umucele wapitilila muli bongobongo; yatemwa nganshi. Cilya ilelya ifyo fine, cilyo umuntu aipusha ati: "Bushe we mwaume ifi ulelya fyawama?" Imbwa ico ulutoshi ulukalamba luli mu kanwa, yafilwa ukwasuka, lelo yalapikinya fye umucila, e pa kusuminisha ukuti nafiwama nganshi. E ifi fine icita na nomba pa kutasha.

Apa pene e pafuma ne mbwa ukwikala na bantu. Abantu nabo baitemwa nganshi, pantu yaleti nga bali mu mpanga, nga yaumfwa ubwema bwa ciswango, bwangubwangu yalabosa, abantu baishiba ukuti kuletula iciswango. Ici calengele ukuti inkalamo ne mbwili ne fiswango fyonse ifya mu mpanga fiipatishe no kucila, pantu yaya mu kulundapo ukucenjesha abantu. E ici na nombaline imbwa yapatilwa, itila fye nga ifiswango fyaikumanya ninshi ileikatwa.

Umumbulu weka e walaulwile ku mbwa ukuti teti bapatane, pantu ni bamunyina. Mulamona na lino line imbwa no mumbulu tafyapatana, kuti nga fyakumana filenunshanya fye.

Pali kantunse kapela.

ISHAMO LYAKWA MULIMA

LESA Mukulu ilyo apwile ukubumba ifyuni fyonse ifya pano isonde, aipele ubusuma cimocimo, ukulingana nomo aishibile umwine. Lelo icuni acishishepo ukuyemfya no kumoneka ubusaka, mulima. Umulima wakwete amasako ayabeka, ayasuma nganshi; wali na kamutwe nako akasuma na kamulomo akatali akamutuntula.

Ifyuni fyonse fyalekumbwa ubusuma bwa mulima.

Mulima pa kumfwa ukutashiwa ku babiye, icilumba camwikata sana, atendeka no kusuula ababiye, alabaseka, alabamba no kubamba; kabili abikapo no mulomo no bufi na bukafukanya. Ici calengele ifyuni ifingi ukuti fimupate.

Bushiku bumo asangile amakanga yalepala imbalala mu cifwani ca bantu. Apo pene atendeka bukafukanya bwakwe ati: "Mwe baume bamakanga, bushe mwalitesha ifyo cembe alemweba?"

Nabo: "Awe yama tatwateshe, nga kanshi aleti shani?"

Mulima: "Yaba, lelo nga mwatesha muletemwa? Ala cembe aleti, 'balya bantu baba amabala nga balwala ifibashi nabo ukucusha abantu, bena calibansha ukuifwaila fye ifyakulya, kano ukuya mu kulaibila abene imbalala. Tabamona kuli ine ne wamaka, njibambila fye umunani ne mwine. Teti ndeiba ifyabene. Balya bapumbu, kabili bapupu benebene', eflyo alemweba ifyo fine."

Amakanga yati yateshe ifyo; imitima te pa bukali, ayati: "Cinecine cembe kuti atutendeka fye ifyo fine, bushe ni mbalala shakwe tulya? Fwe bene tuilandula pa mulandu wa kuti na ifwe umuntu atupata nganshi; atila apo atusanga alatutamfya ne mbwa shakwe, kabili e walofya na bana besu abengi. Natuye tumumfwe, lelo lyena nga tayasosa bwino tuleyamutwala ku cilye."

Mulima: "Awe bana besu nifyo fine, kabili ilyo amwene antashishe nganshi pa busuma ubu nawama. Imwe ni nsele fye shekasheka alemutuka."

Apo pene amakanga yalungama no kwali cembe. Yashimusanga fye ayati: "Cembe lelo lyena ulesosekeshu pa lwambo watutekele. Bushe imbalala waletwambilapo ni mu fifwani fyobe tulya?"

Cembe pa kumfwa amashiwi ya musango uyu, camupesha amano, asuka ayasuka ati: "Mwe baume mwe shi mwapena fye! Bushe nani amushimikile amashiwi ya musango uyu?"

Amakanga: "Ni mulima."

Cembe: "Mwatesha mwatesha mwe baume mwe, ulya

muntu cinecine eco bamwebela alibipa ec. Kabili e wishile mu kunjeba ati; imwe mwalenyamba ati, 'cicembe citolomoka fimala, cifulama mulomo, cena caikalila ukulya ifimasabi kwati enshi. Leken bushiku bumo cikapatwa ne myunga uleke cikafwe', ifi eflyo anshimikile ukuti eflyo mwalenjeba!"

Amakanga: "Ala, cinecine eflyo asosele kuli iwe?"

Cembe: "Na ku matanda ku mushili wakashika; Bamulenga abandya fye, akalumba akandepukila."

Amakanga: "Oh, kanshi cawama, nomba tulemutwala ku cilye. Na iwe kuti waisasosa amashiwi yobe waumfwile akushimikile." Amakanga na cembe bakungana ku kuyapoka mulima ukuti bamutwale ku cilye kwa Lesa Mukulu. Cilya bafika apo ali, bamweba abati: "Iwe mulima, uli wabufi no bufukanya walikwata, lelo tulekutwala ku cilye kwa Lesa Mukulu!"

Mulima ati: "Awe mwandi na imwe mulaicusha, enden fye, muleti Lesa Mukulu aleyancita nshi? Mwalishiba ifyo Lesa antemwa, kabili eco ampingile ne fino umusuma ukumucila imwe bonse. Nga nani tulingene nankwe muno calo, bonse muli malabishi, ne luba nine neka. Aleni endeni kamoni, mwe nsansala mwe."

Awe baiposa na mu nshila ukulaya kwa Lesa Mukulu. Bwangubwangu cakumana mpanga yonse ukuti lelo mulima bamutwala ku cilye kwa Lesa Mukulu. Mwalishiba ububi bwenda bwangu ukucila ubusuma. Icuni conse icaishibe ububi bwakwa mulima, caima ukuyaba bukambone bwa kumuseba; pantu abepeshe ifingi. Ifyo fine ifyuni fyaima fye isese, fyalungama na kwa Lesa Mukulu.

Kuti Lesa Mukulu naikalisha, alelemba no tuntumotumotum, amona fye ubwinaguni sapaasapa; awe aleka no kulemba, ayalula na pensulo ashimpa na petebulo; alatamba uko ubwinaguni buletebelela mumbali.

Cilya ubwinaguni bwapwa bonse ukwikala, elyo Lesa Mukulu aipusha ati: "Cinshi camuleta bonse kuno?"

Apali cembe: Mulopwe twaleta umunensu wa mulomo uyu mulima."

Lesi Mukulu: "Wati shani? Umunenu wa mulomo! Nge fyo mwalikwata bonse imilomo, kabili eko mulila no kuliila bonse!"

Cembe: "Kafula-wa-fita te mulomo wa kuliilako, lelo mulomo wa kupatanya fwe babiye bonse. Aba no lwambo, ubufi, amataki, bukafukanya, fyonse fyaisula ku munensu uyu."

Lesi Mukulu: "Nga kanshi finshi afukanya?"

Cembe apona na mu mulandu, asosa aposa na filya. Amakanga nayo yasosa yaposa na filya. Ubwinajuni bonse bwasa amashiwi bwali nayo, ayo mulima ababepeshe, bonse baposa na filya.

Lesi ati: "Bati mulima, ifyo fine efyo ucita ku babiyo bonse aba?"

Mulima: "Mwine Lubemba, we mwine wa nkuni na menshi; ine abanandi bonse aba bamfimbila fye. Bampatila pa busuma ubu mwampela. Ubusuma ubu bwalibatikama. Fyonse ifi balelanda fyabufi fyekafyeka."

Lesi Mukulu: "Bushe bonse kuti bakupatila fye pa busuma bobo bwekabweka fye? Awe ine nshisumine mashiwi yobe."

"Umfwa iwe mulima, uli muntu mubi nganshi. Ine nine Lesi Mukulu, uushibepwa. Fyonse ifyo ucita ndafimona. Mona na lelo line waciba uleitakisha pa menso ya babiyo ilyo bali bakweba amashiwi ya ku kuleta kuno cilye, e apa mwacisanga ndelemba, nacilaongesha lilya isambi lyobe ku masambi yobe wacita kale. Shimona ibuku nembamo amasambi yobe ifyo lyalamba."

Bamulima kwinika fye umutwe, baleimbaula na kamuti panshi.

Lesi Mukulu: "Mona iwe mulima, lelo ubusuma uitakisha bwalapwa. Ine nine Lesi Mukulu, ne ushaba na lufyengo, ninganya fye umuntu ku micitile yakwe umwine."

Ine ndi musuma; kabili apo ndi musuma nshifwaya kwikala na babi, abalufyengo, abamataki, abamiponto. Aba musango uyu bonse shikulu wabo ni Satana, uo natamfya muno mwandi. Apo iwe ubomba imilimo yakwe, uli no kumukonka. Apo sokulu atemwa imfifi, na iwe wakulaenda mu mfifi; aba na mapindo ya mipila ne myungamo, na iwe wine e mapindo ulekwata. Aba no mutwe uwapala akanama, na meno ayasongoka, na iwe wine efyo walaba nombaline. Ale we kuyemba fuma uko ali."

Apo pene mulima aluba nefyo ayaluka, aba fye umusango umbiumbi. Ifyuni ifyapaleme uko ali cilya fyamona uko ayaluka na mapindo, no mutwe, na makasa fyaibelabela fye; fyafulumukako no lubilo fyaitunina lubali lumbi.

Mulima aumfwa insoni ishing, aima no lubilo alungama ku mushitu. Talefwaya ukumoneka nakabili ku fyuni. Lilya afika mu mushitu, akobama na ku cimuti, alosha umutwe panshi, pantu talefwaya kumona cinso cakwa Lesi nakabili, aletiina ubukali bwakwe; na lubali aletiina ukusekwa ku fyuni. Ifi fine efyo aba na pa nshita ino.

Ilyashi tushilile palya Lesi Mukulu apokele ubusuma bwa kwa mulima, abuula na masako yonse ayali kuli mulima, ayatulika ngefi. Elyo asosa ku fyuni fyonse ati: "Bushe nomba ndepela ani aya masako?"

Ifyuni fyonse fyatendeka ukupunda; icili apa, nine, nine. Lesi alefiolesha fye. Mulumbelumbe nao ati apunde ati: "Ni . . ." Lesi ati: "Shiii, congo bonse, leka mau."

"Ine namona fye umuntu umo uushisosele ishiwi nelyo limo, ine nati uyu wine e wateka umutima. Imwe bonse mwe balepunda, calanga ukuti mwaliitemwa. Pakuti mwishibe ukuti ine natemwa abaicefya, kanshi nalapela aya masako kuli uyu wine munenu. Ale isa kuno iwe." (Asonta na pali nduba, e ushapundileko. Ilyo ninshi ne shina lya nduba tali talakwata).

Lesi ati: "Pa mulandu wa kuisunga, nakupela ubusuma ubu, buula amasako aya ayali kuli mulima. Ndekubikilapo

na cimbi. Ukaba cuni citakatifu mu calo. Abantu nga baya ku kubamba umunani, nga bakukumanya lintu baleya, ninshi kuti basubila ukuyabamba umunani uwingi; bonse bakalakutontonkanya icuni ceshuko."

Awe cinecine induba yayaluka, yakwata amasako aya-suma. Cilya ifyuni fyamona umunabo ayaluka, fyasosa afiti: "Yangu shimoneni umunensu ifyo aba, twamuluba nomba, aba ifyo ashaba kale. Apo pene ne shina lyakwe lyacinja, balamwita nduba.

Lesa Mukulu kabili asosa ati: "Na umbi ulya acifwaya ukulanda lilya namuputule shiwi nani?"

Abati: "Ni uyu mukwai." (Bena baletontonkanya ukuti nalimo nabifya balamukalipila, pa kumusonta baletalukako no kotaluka).

Lesa ati: "Na iwe pa kuteka umutima, pantu waciba tausosele bwangu, eco na iwe nakupelako ubusuma panono. No busuma ubu nakupa, bula amasako aya nobe wakulabeka panono. Na bantu bakalakulumba ukuti uli musuma, eco nomba ne shina lyobe niwe mulumbelumbe, pantu abantu bakalanumbila mu kulumbula ishina lyobe."

Ilyo Lesa apwile aya mashiwi, asalanganya ifyuni fyonse.

Pali kantunse kapela.

Uyu mulumbe uli na mafundisho ayasuma. Na kuli fwe bantu cilamoneka umusango uyu wine. Umuntu nga ashukila icifulo icikalamba icisuma, kuti camufimba pa menso, alacitacita fye ifyo alefwaya; alasuula abaiye, alaitakisha. Ukucita umusango uyu e kuiletelela. Icalo cifwaya abafuuka, abamutembo, abaisuula, ebo naco cicindika.